Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi
Hacettepe University Journal of Economics and Administrative Sciences
https://dergipark.org.tr/tr/pub/huniibf
ISSN:1301-8752 E-ISSN:1309-6338

Başvuru Tarihi / Submission Date: 28/05/2020 **DOI:10.17065/huniibf.744308**
Kabul Tarihi / Acceptance Date:03/11/2020 **2021, 39(2), 211-222**

Araştırma Makalesi / Research Article

Türkiye'de Genç Yetişkinlerde Zamana Dayalı Eksik İstihdamın Özellikleri

Fatih Hakan Dikmen[1]

Öz

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de genç yetişkinler için zamana dayalı eksik istihdamın özelliklerini ve mevcut durumun temel karakteristiğini açıklamaktır. Bu amaçla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından en son 2018'de yapılan Hanehalkı İşgücü Araştırması (HİA) mikro verileri kullanılmıştır. Çalışmada genç yetişkinler olarak 19-30 yaş gurubu dikkate alınmış ve bu gruptaki eksik istihdamı ampirik olarak analiz edebilmek için standart probit modeli kullanılmıştır. Çalışmada bağımsız değişkenler olarak, cinsiyet, eğitim düzeyi, firma büyüklüğü, sektör yapısı ve özellikleri, medeni durum ve çalışma şekli kullanılmıştır. Bununla beraber genç yetişkinlerin çalıştığı coğrafi bölgeler de kontrol edilmiştir. Çalışmadan elde sonuçlara göre; kadınların, üniversite mezunlarına göre daha düşük eğitim seviyesine sahip olanların, orta ve büyük işletmelerde çalışanların ve kayıt dışı sektörde çalışanların baz kategorilerine göre eksik istihdamda bulunma olasılıkları daha yüksekken, evli ve eşinden ayrılmış /eşini kaybetmiş kadınların bekarlara göre eksik istihdamda bulunma olasılıkları daha düşüktür. Bununla birlikte, ücretsiz aile işçilerinin yevmiyeli çalışanlara göre eksik istihdamda olma olasılıkları daha yüksektir. Sektörler bazında incelendiğinde ise eğitim sektöründe çalışan genç yetişkinlerin eksik istihdamda bulunma olasılıkları diğer sektörlere göre daha yüksektir.

Anahtar Sözcükler: *Zamana dayalı eksik istihdam, Türkiye işgücü piyasası, Probit Model, hanehalkı işgücü araştırması, genç yetişkinler.*

The Characteristics of Time-Based Underemployment of Young Adults in Turkey

Abstract

The purpose of this study is to investigate the features and prevalence of time based underemployment for young adults in Turkey using nationally representative Household Labour Survey (HLS) micro data set provided by Turkish Statistical Institute (TurkStat) for 2018. In the study, 19-30 age group has been taken into consideration as young adults and standard probit model was used to empirically analyse the underemployment phenomenon. As explanatory variables; gender, education level, firm size, structure and characteristics of sectors, marital status and working conditions were used. Furthermore, geographical regions where young adults work have been controlled. The results of the study present that females, individuals having a lower educational attainment, single individuals, young individuals working in the middle or large size firms and working in informal sectors are more likely to be underemployed with respect to their base categories. In addition to these, unpaid family workers are more likely to be underemployed as compare to paid employees. With respect to the sectors, young adults working in the education sector are more likely to be underemployed than individuals working in other sectors.

Keywords: *Time-based underemployment, Turkish labour market, probit model, household labour survey, young adults.*

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisat Bölümü, fatih.dikmen@hbv.edu.tr, http://orcid.org/0000-0001-6390-2501

GİRİŞ

Her ne kadar işgücü piyasasının başarısızlığı tartışıldığında, akla ilk gelen sorun işsizlik olsa da yarattığı verimlilik kaybı düşünüldüğünde eksik istihdamın da bir diğer başarısızlık unsuru olduğunu söylemek mümkündür. Eksik istihdamın makroekonomik etkileri itibariyle işsizlik kadar derin etkilere sahip olmasa da kaynakların etkin kullanılamaması anlamında önemli bir sorun olduğu açıktır. Bunun en önemli nedeni, aşağıda da ayrıntılı olarak tanımlanacağı üzere, işgücünün iradesi dışında istenildiğinden daha az çalışması, kendi beceri ve vasfının altında işler yapmak zorunda olması ve niteliğinin altında ücretlendirilmesi sayılabilir. Bu çalışmanın amacı işgücü piyasasının bu başarısızlığını, 19-30 yaş arasında yer alan genç yetişkinler için zamana dayalı (time-based underemployment) olarak birey düzeyinde veriler kullanarak incelemek, temel karakteristiğini belirlemek ve mevcut durum üzerine politika önerilerinde bulunmaktır.

Bu yaş grubunun dikkate alınmasının ilk nedeni, bir ülkenin genç nüfusunun ülke için en önemli kaynaklardan biri olması ve bunu ne kadar etkin kullandığının görülmek istenmesidir. Bununla birlikte, yapılan birçok çalışmadan çıkan ortak sonuçlardan biri de, eksik istihdamın en fazla görüldüğü yaş grubunun yine genç yetişkinler olarak adlandırdığımız bu grup olmasıdır (Görmüş, 2019; Taşçı, 2006; Kumaş ve Çağlar, 2011; Niyimbanira, 2016).

Türkiye'de genç nüfusun oranı, çevre ülkelerle karşılaştırıldığında, oldukça yüksektir. Bu durum genç nüfusta işsizlikle birlikte eksik istihdamı da önemli bir iktisadi ve sosyal problem haline getirmektedir. TÜİK verilerine göre genç işsizlik oranı 2017, 2018 ve 2019 yıllarında sırasıyla %18.3'ten önce %23.5'e ve son olarak da %25.4'e yükselmiştir. Aynı dönemde genç nüfustaki eksik istihdam oranı ise %18.8'den %20.6'ya ve 2019'da ise %20.9'a yükselmiştir. Toplam eksik istihdam oranları ise 2017, 2018 ve 2019 yıllarında %3.8 düzeyindedir (TÜİK, 2020). Görüldüğü üzere eksik istihdam oranı son 3 yıl içerisinde aynı kalmasına karşın, gençler arasındaki eksik istihdam oranı sürekli artış göstermiştir.

Eksik istihdam sorunu genellikle gelişmekte olan ülkelerde sıkça görülse de, gelişmiş ülkelerde de teknolojik ilerlemeyle birlikte, işgücü talebinin azalması sonucu ortaya çıkabilmektedir (Hussmanns, 2007; Haataja *vd*., 2011). Bunun yanında gelişmiş ülkelerde eksik istihdamın en fazla görüldüğü alanlardan biri tarım sektörüdür (Hussmanns, 2007: 18). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün işgücü araştırması anketlerine göre zamana dayalı eksik istihdam oranı 2018 yılı için Almanya'da 6.5, Amerika'da 4.6, İngiltere'de 9.1, Hollanda'da 7.8 iken Türkiye'de %12 düzeyindedir (ILO, 2020). Gelişmekte olan ülkelerde işgücü piyasasının iyi organize olamaması, etkin bir sosyal güvenlik sisteminin işlememesi ve sendikacılığın gelişmemesi, işgücünün becerilerini ve kapasitesini tam olarak kullanabilme olanağını elde edememesine yol açmakta ve bu nedenle eksik istihdamı kabullenme zorunluluğunu getirmektedir.

Eksik istihdam kavramı en geniş tanımıyla, bir ülkenin mevcut çalışan işgücünü tam olarak etkin kullanamaması olarak tanımlanabilir. Neo-klasik iktisat çerçevesinde tam istihdam, ülkenin işgücü de dâhil bütün kaynaklarını kullandığı durumu ifade eder. Bu noktada eksik istihdam kavramı ön plana çıkmaktadır. Ülke mevcut işgücünü tam olarak kullansa bile bunu gerek zaman gerekse de işgücünün vasıf ve becerisi anlamında etkin olarak kullanamıyorsa, tam istihdamda görülmesine karşılık, eksik istihdam sorunu yaşıyor anlamına gelecektir. Bu durum ülkenin gerek ekonomik gerekse de yaşam memnuniyeti anlamında sosyal sorunlar yaşamasına neden olacaktır. Ekonomik problemin temelinde, işgücünün etkin çalışamaması nedeniyle ülkenin potansiyel büyümesini ve dolayısıyla kalkınmasını sağlayamaması yatmaktadır (Wilkins, 2007). İşgücünün istediği işte ve istediği ölçüde çalışamaması ise işten soğumasına, yaşam memnuniyetinin düşmesine ve bir bütün olarak toplum psikolojisinin bozulmasına neden olabilecektir. Bununla birlikte özellikle tarım sektöründe görülen eksik istihdam problemi, işsizlik olarak görülememesine karşılık, bir bütün olarak ekonomik etkinsizlik içerisinde yer alabilmektedir (Hussmanns, 2007: 18-19). Bu anlamda, ülkelerin işsizlik oranlarını olduğundan daha düşük gösterebilmektedir. Gündoğan'a göre de (2000); "*Eksik istihdam ekonomik gelişmişlikle ve ekonomik nedenlerle çalışma ile ilgilidir. Tarım sektörünün ve ücretsiz aile işçilerinin yoğun olduğu, işsizlik sigortasının olmadığı veya yetersiz kaldığı ülkelerde işgücünün yeteri kadar değerlendirilememesinden kaynaklanmaktadır*."

Uluslararası Çalışma İstatistikçileri Konferansı'nda (ICLS) eksik istihdama yönelik yapılan tanımlamada görülebilir ve görülemez olmak üzere ikili bir ayrım yapılmıştır. Buna göre görülebilir eksik istihdam, zamana dayalı bir tanımlama olup, işgücünün daha fazla çalışmak istemesine rağmen, çalışma süresindeki azlığı ortaya çıkarırken, görülemez eksik istihdam gelir veya beceri uyuşmazlığına dayalı bir tanımlamadır. Söz konusu tanımlama 1966 yılında düzenlenen ICLS'de yapılmıştır fakat bu tanımlamada görülemez eksik istihdamın ölçülmesinde ortaya çıkan sorunlar nedeniyle 16. ICLS'de tanımda bir takım değişiklikler yapılmış ve "zamana dayalı eksik istihdam" (time-based underemployment) ve yetersiz istihdam (inadequate employment) ayrımı benimsenmiştir.

ILO tarafından zamana dayalı eksik istihdam için üç temel kriter belirlenmiştir (International Labor Organization (ILO), 2003; 56)

- Daha fazla saat çalışmaya istekli olmak
- Daha fazla çalışabilmek için uygun olmak ve
- Haftalık belirlenen en düşük çalışma saatinden daha az çalışmak.

Zamana dayalı eksik istihdam tanımlamaları eksik istihdamın arz yanını temsil etmektedir ve TÜİK tarafından da kabul edilen tanımlamadır. Son kriterdeki eşik değer TÜİK tarafından haftalık 40 saat olarak belirlenmiştir.

Yetersiz eksik istihdam ise, eksik istihdamın talep tarafını vurgulamaktadır ve uluslararası yönergelerde üç tip eksik istihdam tanımı vardır. (ILO, 2003: 65)

- Vasıf veya beceriyle ilişkili yetersiz istihdam; mevcut mesleki durumlarını ve becerilerini daha etkin kullanmak için değiştirmek isteyen veya yapmak isteyen kişileri içermektedir.

- Gelirle ilişkili yetersiz istihdam; gelirini artırmak amacıyla mevcut işini değiştirmek isteyen ve iş arayan bireyleri içermektedir.

- Aşırı çalışma saatleriyle ilgili yetersiz istihdam; mevcut çalışma durumlarını daha az çalışacak şekilde değiştirmek isteyen ve buna karşılık gelen gelir azalışına da razı olan bireylerin oluşturduğu gruptur.

Bu çalışmada eksik istihdama arz tarafından bakarak, Türkiye'de genç yetişkinler için zamana dayalı eksik istihdamın mevcut durumu ortaya konulacaktır. Her ne kadar literatürde zamana dayalı eksik istihdama yönelik çok sayıda çalışma olsa da, Türkiye'de genç nüfus yoğunluğu göz önüne alındığında, sadece genç yetişkinlere ilişkin bir çalışmanın olmaması, bu çalışmanın literatüre bir katkısı olarak değerlendirilebilir. Bu çerçevede, TÜİK tarafından en son 2018 yılında yapılan mikro düzeydeki Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) verileri kullanılarak yapılan analiz ve değerlendirmelerde, giriş bölümündeki temel kavramsal açıklamaların ardından ikinci bölümde ulusal ve uluslararası literatürde ön plana çıkan çalışmalar özetlenecektir. Üçüncü bölümde, kullanılan verinin özellikleri ve analize aracılık eden probit modelin metodolojisi anlatılacaktır. Dördüncü bölüm, elde edilen sonuçların ortaya konulup yorumlandığı bölüm olup son kısımda ise elde edilen bulgular çerçevesinde Türkiye'deki eksik istihdam durumuna ilişkin tartışma ve politika önerilerine yer verilecektir.

1. LİTERATÜR TARAMASI

Eksik istihdam, işgücü piyasaları için yapılan çalışmalarda, özellikle gelişmekte olan ülkeler için, ilgi çekici konulardan biri olmuştur. Gerek Türkiye'de gerekse de uluslararası literatürde konuyla ilgili çok sayıda çalışma vardır. Bu çalışmaların birçoğu eksik istihdamı, bileşenlerine ayırmaksızın bir bütün olarak ele alıp değerlendirmektedir. Çalışmalarda görülen bir başka ortak nokta da tahmin yöntemi olarak lojistik regresyon veya probit modellerinin kullanılmasıdır. Yazarın bilgisi dâhilinde yakın dönem ve zamana dayalı eksik istihdam için yapılmış ve genç yetişkinlerin mevcut durumunu inceleyen bir çalışma görülememiştir. Türkiye ve uluslararası alanda yapılan çalışmalardan ele alma biçimi ve sonuçları itibariyle bu çalışmaya yakın olduğu düşünülen birkaç makalenin literatür özeti aşağıda verilmiştir.

Bu çalışmaya en yakın çalışma Görmüş (2019) tarafından 2016 yılında TÜİK Hanehalkı İşgücü Anketi (HİA) verileri kullanılarak yapılmıştır. Zamana dayalı eksik istihdamın temel karakteristiği demografik faktörler de dikkate alınarak lojistik regresyon modeliyle tahmin edilmiştir. Her ne kadar çalışmalar arasında benzerlikler olsa da özellikle yöntem ve sonuçlar itibariyle birbirinden farklılaşmaktadır. Buna göre erkek ve 25-34 yaş arasında olmak, üniversite ve üstü eğitim seviyesine sahip olmak, enformel sektörlerde ve vasıf gerektirmeyen işlerde çalışmak, inşaat sektöründe çalışmak ve Akdeniz bölgesinde çalışmak eksik istihdam ihtimalini artırmaktadır. Elde edilen sonuçlar itibariyle Görmüş'ün (2019) çalışmasından en önemli farklılıklar, eğitim düzeyi, cinsiyet ve sektörlerde ortaya çıkmaktadır. Bu farklılıkların en önemli nedeni ise kuşkusuz ele alınan yaş grubuyla ilişkilidir.

Konuyla ilgili Türkiye için yapılan çalışmalarda Taşçı'nın ismine sıkça rastlanmıştır. Taşçı (2006)'nın 2000 ve 2001 yılları için HİA verilerini kullanarak yaptığı çalışmada iki sonuç ön plana çıkmıştır. Bu çalışmayla da benzerlik gösteren ilk sonuç, eğitim düzeyi ile eksik istihdamda bulunma olasılığı arasındaki negatif yönlü ilişkidir. Buna göre eğitim düzeyi yükseldikçe, eksik istihdamda bulunma olasılığı azalmaktadır. Bir diğer sonuç ise yaş ve eksik istihdamda bulunma olasılığı arasındaki ters U ilişkisidir. Buna göre genç yaşlarda eksik istihdam olasılığı artarken, orta ve daha ileri yaşlarda bu ihtimal azalmaktadır. Taşçı ve Arıcı'nın (2010) 2006 ve 2008 yılları için yaptıkları ve hem probit hem de logit modellerin kullanıldığı çalışmalarında ise kadınların erkeklere göre eksik istihdamda bulunma olasılıklarının daha düşük olduğu ve evliliğin, bu çalışmaya da benzer şekilde, eksik istihdamda bulunma olasılığını düşürdüğü tespit edilmiştir. Bununla birlikte 2010 yılı çalışmalarında da yaş ile eksik istihdam arasındaki ters U ilişkisi yine görülmüştür.

Kumaş ve Çağlar (2011), 2009 HİA verilerini kullanarak Türkiye'de eksik istihdamın belirleyicilerine cinsiyet temelli yaklaşmışlardır. Zamana dayalı ve yetersiz eksik istihdamın ayrı ayrı tahmin edildiği çalışmalarında 15-24 yaş arasındaki gençlerin ve yüksek eğitim düzeyine sahip bireylerin eksik istihdamda bulunma olasılıklarının yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte, bu çalışmadaki sonucun aksine, boşanmış kadın ve erkeklerin, bekârlara göre eksik istihdamda bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sektörler itibariyle bakıldığında ise eksik istihdam anlamında en riskli sektörün tarım sektörü olduğu vurgulanmıştır.

Ulusal literatürde ön plana çıkan çalışmaların bazıları yukarıdaki gibidir. Gerek yöntem ve değişkenler, gerekse de sonuçlar itibariyle benzerlikler ve farklılıklar vurgulanmıştır. Uluslararası literatürde yapılan benzer çalışmalar ve sonuçları da aşağıda özetlenmiştir.

Niyimbanira (2016) Güney Afrika'nın Mpumalanga şehri için yaptığı çalışmada lojistik regresyon yöntemi ile zamana dayalı eksik istihdamın belirleyicilerini ve temel karakteristiğini analiz etmiştir. Elde ettiği sonuçların bir kısmı bu çalışmayla da paralellik göstermektedir. Buna göre kadınların erkeklere göre, genç bireylerin daha yaşlılara göre eksik istihdamda olma olasılıklarının daha yüksek olduğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, eğitim düzeyi yüksek bireylerin eksik istihdamda olma olasılıklarının daha düşük olduğu tespit edilmiştir.

Wunder ve Heineck (2013), refah ve mutluluk seviyeleri (well-being) ve bireylerin çalışma saatleri arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Elde ettikleri bulgulara göre çalışma saatleri anlamında yanlış eşleşme sebebiyle eksik istihdam sorunu yaşayan bireylerin refah seviyelerinin düşük olduğu görülmüştür. Mikro verilerle yapılan çalışmada, sadece hane reisinin değil, partnerinin de yanlış eşleşme sebebiyle yaşadığı zamana dayalı eksik istihdamın, hane içinde tek yönlü olmayıp iki tarafı da etkilediği bulaşıcı özellik taşıyarak ailenin refah ve mutluluğunu olumsuz yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Pratomo (2015), Endonezya'da eksik istihdamın belirleyicilerini çoklu seçimli (multinomial) logit model ile tahmin etmeye çalışmıştır. Bununla birlikte eksik istihdamın, işçilerin refahı üzerindeki etkilerini de belirlemeye çalışmıştır. Çalışmalarındaki önemli sonuçlardan biri, erkek işçilerin tam zamanlı çalışmakta ve daha iyi olanaklı iş bulmakta zorluk çektiğidir. Endonezya'nın bir İslam ülkesi olduğu düşünüldüğünde, kadınların işgücüne katılımlarının düşük olduğu da göz önüne alınırsa bu sonuç çok da şaşırtıcı değildir. Yaş grupları itibariyle sonuçlar değerlendirildiğinde ise yine genç işçilerin tam zamanlı ve iyi olanaklara sahip

iş bulmada sorun yaşadıkları göze çarpmaktadır. Sektörel açıdan bakıldığında ise, tarım sektöründe çalışanların, diğer sektörlere göre eksik istihdamda olma olasılıklarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Ruiz-Quintanilla ve Claes (1996) 1988 ve 1990 yıllarına ait anket verilerini kullanarak Belçika, İngiltere, İtalya, Portekiz, İspanya ve Hollanda'dan oluşan 6 Avrupa ülkesinde yaşayan genç yetişkinlerdeki eksik istihdam durumunu incelemişlerdir. Elde ettikleri sonuçlara göre, eksik istihdam olgusunu etkileyen temel faktörler şunlardır: Eğitim, meslek grupları, başlangıçtaki işgücü piyasası deneyimi, işgücü piyasası algısı ve işçilerin girdikleri ilk işe uyum sağlayabilme becerileri. Bununla birlikte örgütsel ve toplumsal faktörlerin, cinsiyet ve yaş gibi demografik faktörlere kıyasla eksik istihdam üzerinde daha büyük etkilere sahip olduğu vurgulanmıştır.

Wilkins (2004) Avusturya'da eksik istihdamın sonuçlarını incelediği çalışmasında her altı kişiden birinin eksik istihdamda olduğu ve bunların da büyük kısmının tam zamanlı çalışmak istemesine karşın yarı zamanlı çalıştığı vurgulanmıştır. Zamana dayalı eksik istihdamın, hem erkek hem de kadınlarda, yaşam memnuniyeti üzerinde negatif etkisinin büyük olduğu tespit edilmiştir.

2. VERİ VE YÖNTEM

Bu çalışmanın amacı 19-30 yaş aralığında bulunan genç yetişkinlerin zamana dayalı eksik istihdam durumunu ve özelliklerini araştırmaktır. Bu amaçla Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından uygulanan ve tüm ülkeyi temsil eden 2018 yılına ait Hanehalkı İşgücü Anketi mikro veri seti kullanılmıştır. Bu anket kapsamında TÜİK, ülkedeki işgücünün özelliklerine, istihdam edilenlerin iktisadi faaliyet, sektör, meslek, yarı-zamanlı, tam zamanlı çalışma ve çalışma süresine, işsizlerin ise iş arama süresi, kanalı ve aradıkları meslek ve özelliklerine ilişkin veri derlemektedir. İlgili yılda anketin uygulandığı toplam birey sayısı 374172 iken, analize dâhil edilen yaş grubu için bu sayı 72851dir.

Analiz kapsamında bağımlı değişkeni oluşturmak için ilk aşamada anket soruları içinde yer alan "İşinizdeki çalışma şekliniz nedir?" sorusunun yanıtı olan tam zamanlı veya yarı zamanlı çalışan bilgisi kullanılmıştır. İkinci aşamada ise, "Yarı zamanlı bir işte çalışma nedeniniz nedir?" sorusunun yanıtı olan daha fazla saat çalışmaya istekli ve uygun olduğu halde iş bulamadığı için yarı zamanlı çalışanlar kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan bağımsız değişkenlerin tanımları ise Tablo 1'de detaylı olarak sunulmaktadır. Söz konusu değişkenler, ilgili ulusal ve uluslararası literatür dikkate alınarak, (Suzanlı, 2017; Kumaş ve Çağlar, 2011; Görmüş, 2019; Taşçı, 2006; Ünal ve Gönülaçan, 2019; Niyimbanira, 2016; Pratomo, 2015) eksik istihdam üzerinde etkisi olduğu düşünülen sosyoekonomik değişkenlerdir. Bir sonraki tabloda ise kullanılan değişkenlere ilişkin veri setinin betimsel istatistiklerine yer verilmiştir.

Tablo 1. Değişken Tanımlamaları ve Sınıflandırmaları

Değişkenler	**Açıklamalar**	**Kategori**
Cinsiyet	Bireyin cinsiyeti	Erkek (baz kategori)
		Kadın
Eğitim Düzeyi	Bireyin en son mezun olduğu eğitim düzeyi	Diplomasız
		İlköğretim
		Lise
		Üniversite ve üstü (baz kategori)
Firma Büyüklüğü	Bireylerin çalıştıkları firmanın büyüklüğü	Küçük ölçek (baz kategori)
		Orta ölçek
		Büyük ölçek
Kayıtlılık	Bireylerin çalışma pozisyonlarında kayıtlılık durumu	Kayıt dışı
		Kayıt dışı olmama (baz kategori)
Medeni durum	Bireylerin medeni durumu	Bekar (Baz kategori)
		Evli
		Boşanmış veya dul
Sektörler	Bireylerin çalıştığı sektörler	Tarım
		Eğitim
		İnşaat
		Perakende
		Yiyecek içecek
		Kamu
İşteki durum	Bireyin mevcut işindeki pozisyonu	İşçi (Baz kategori)
		İşveren
		Kendi işini yapan
		Ücretsiz aile işçisi
Bölgeler	Bireyin yaşadığı coğrafi bölgeler	Istanbul (baz kategori)
		Batı Marmara
		Ege
		Doğu Marmara
		Batı Anadolu
		Akdeniz
		Orta Anadolu
		Karadeniz
		Kuzeydoğu Anadolu
		Orta Doğu Anadolu
		Güneydoğu Anadolu

Tablo 2. Betimsel İstatistikler

Değişkenler	Kategori	Değişkenlerin Dağılımı (%)
Cinsiyet	Erkek (baz kategori)	35176 (48.28)
	Kadın	37675 (51.72)
Eğitim Düzeyi	Diplomasız	6612 (9.08)
	İlköğretim	23677 (32.50)
	Lise	23664 (32.48)
	Üniversite ve üstü (baz kategori)	18898 (25.94)
Firma Büyüklüğü	Küçük ölçek (baz kategori)	18075 (24.81)
	Orta ölçek	8256 (11.33)
	Büyük ölçek	10675 (14.65)
Kayıtlılık	Kayıt dışı	10279 (14.11)
	Kayıt dışı olmama (baz kategori)	62572 (85.89)
Medeni durum	Bekar (Baz kategori)	42534 (58.38)
	Evli	29432 (40.40)
	Boşanmış veya dul	885 (1.21)
Sektörler	Tarım	4831 (6.63)
	Eğitim	2430 (3.34)
	İnşaat	1690 (2.32)
	Perakende	4511 (6.19)
	Yiyecek içecek	1902 (2.61)
	Kamu	2304 (3.16)
İşteki durum	İşçi (Baz kategori)	29196 (40.08)
	İşveren	710 (0.97)
	Kendi işini yapan	2459 (3.38)
	Ücretsiz aile işçisi	4641 (6.37)
Bölgeler	İstanbul (baz kategori)	7777 (10.68)
	Batı Marmara	3799 (5.21)
	Ege	7706 (10.58)
	Doğu Marmara	5716 (7.85)
	Batı Anadolu	8326 (11.43)
	Akdeniz	7471 (10.26)
	Orta Anadolu	4453 (6.11)
	Karadeniz	7613 (1045)
	Kuzeydoğu Anadolu	4890 (6.71)
	Orta Doğu Anadolu	6068 (8.33)
	Güneydoğu Anadolu	9032 (12.40)

Çalışmada amaçlanan araştırma sorusuna ilişkin analizi yapmak için standart probit modeli kullanılmıştır.[1] Bu model, bağımlı değişkenin ikili ve kesikli olduğu durumda sıkça kullanılan tahmin yöntemlerinden biridir. Bu modelle birlikte değişkenlere ait marjinal etkiler hesaplanıp, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki göreli etkileri karşılaştırılabilmektedir. Tahmin edilecek probit modeli aşağıdaki gibidir:

$$y^* = x'\beta + e \quad (1)$$

Burada y^* gözlemlenemeyen bağımlı değişkeni, β tahmin edilecek parametre setini, x açıklayıcı değişken vektörünü ve e ise sıfır ortalama ve birim varyans ile normal dağılıma sahip hata terimini $e \sim N(0/1)$ göstermektedir. (1) numaralı eşitlikte x'β endeks fonksiyonu olarak adlandırılmaktadır (Greene, 2003).

$$Pr(y=1/x) = \varphi(x'\beta) \quad (2)$$

(2) numaralı eşitlik y = 0 ve y = 1 için olasılık değerlerini verirken, birikimli standart normal dağılım φ(.), olasılık değerlerini 0 ve 1 arasında sınırlandırmaktadır.

3. BULGULAR

Bu çalışmada Türkiye'de TÜİK tarafından 2018 yılında yapılan ve tüm ülkeyi temsil eden "Hanehalkı İşgücü Araştırması" verileri kullanılarak, 19-30 yaş arasındaki genç yetişkinlerin eksik istihdamda bulunma ihtimalleri probit modelle tahmin edilmiştir. Elde edilen sonuçlar Tablo 3'te özetlenmiştir.

Sonuçlara cinsiyet perspektifinde bakıldığında, kadınlara ilişkin katsayının pozitif olması, genç yetişkin kadınların eksik istihdamda bulunma ihtimallerinin erkeklere kıyasla daha yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Türkiye'de işgücü piyasasında kadın erkek arasındaki fırsat eşitsizlikleri, kadınların yarı zamanlı işlerde daha fazla istihdam edilmesine neden olabilmekte ve dolayısıyla kadınlarda zamana dayalı eksik istihdam olasılığını artırabilmektedir.

Eğitim düzeyi ölçüt alındığında ise, üniversite ve yüksek lisans mezunlarının, daha düşük eğitim düzeyine sahip bireylere göre eksik istihdamda olma olasılıklarının daha düşük olduğu görülmüştür. Bu sonuç Görmüş'ün (2019) çalışmasından elde ettiği sonuçtan önemli ölçüde farklıdır. Söz konusu çalışmada üniversite ve üzeri eğitim düzeyine sahip bireylerin okul bitirmeyenlere kıyasla zamana dayalı eksik istihdamda bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Mevcut literatüre göre, (örneğin Kumaş ve Çağlar, 2011; Suzanlı, 2017); işletme büyüklüğü arttıkça, bireylerin eksik istihdamda bulunma olasılıkları düşmektedir. Ancak bu çalışmanın ilginç bulgularından biri, orta ve büyük ölçekli işletmelerde çalışan bireylerin, küçük işletmelerde çalışanlara göre eksik istihdamda bulunma olasılıklarının daha yüksek olmasıdır. Marjinal etkilere bakıldığında ise, orta ölçekli işletmelerde bu ihtimal büyük işletmelerden de daha yüksektir. Türkiye'de küçük ölçekli işletmeler TÜİK tarafından 10 veya daha az kişinin istihdam edildiği işletmeler olarak tanımlanmıştır. Genellikle aile işletmesi biçiminde yapılanan bu işletmeler, çoğunlukla bireylerin kendi işleri olduğu için, eksik istihdamda olma olasılıklarını düşürmektedir. Buna karşın, büyük ölçekli işletmelerde çalışan bireyler iş güvencesi anlamında kendilerini daha rahat hissedebildikleri için eksik istihdamda bulunma olasılıkları düşebilmektedir. Diğer taraftan ele alınan yaş grubu düşünüldüğünde, orta ölçekli firmalarda yarı zamanlı istihdam edilmek, geçici bir iş olarak görülebilmekte ve bu da eksik istihdamda bulunma olasılığını, diğer firma ölçeklerinde çalışan bireylere göre artırmaktadır. Bireylerin kayıt dışı çalışma durumları dikkate alındığında, beklendiği üzere, kayıt dışı çalışan bireylerin eksik istihdamda bulunma olasılıkları daha yüksektir. Bu sonuç literatürdeki birçok çalışmayla paralellik göstermektedir (Örneğin Görmüş, 2019). Marjinal etki katsayısına göre (0.138) kayıtlılık, belirleyiciler arasında, sektörlerden sonra üçüncü sırada yer almaktadır.

Tablo 3. Probit Model Tahmin Sonuçları

DEĞİŞKENLER		Katsayılar	Marjinal Etkiler
Cinsiyet	Kadın	0.416***	0.027***
		(0.023)	(0.018)
Eğitim Düzeyi	Diplomasız	0.150***	0.010***
		(0.044)	(0.002)
	İlköğretim	0.485	0.003
		(0.032)	(0.002)
	Lise	0.152***	0.010***
		(0.031)	0.002
Firma Büyüklüğü	Orta Ölçek	0.310***	0.022***
		(0.034)	0.002
	Büyük Ölçek	0.178***	0.012***
		0.040	0.003
Kayıtlılık	Kayıt dışı	1.288***	0.138***
		(0.028)	(0.005)
Sektörler	Tarım	0.390***	0.030***
		(0.400)	(0.004)
	İnşaat	0.213***	0.015***
		(0.065)	(0.005)
	Perakende	0.438***	0.345***
		(0.036)	(0.003)
	Yiyecek	0.213***	0.015***
		(0.054)	(0.004)
	Kamu	-0.076	-0.005
		(0.108)	(0.006)
	Eğitim	1.296***	0.158***
		(0.042)	(0.008)
Medeni Durum	Evli	-0.067***	-0.004***
		(0.023)	(0.001)
	Boşanmış	-0.165*	-0.009*
		(0.095)	(0.005)
İşteki Durum	İşveren	-0.133	-0.008
		0.149	(0.008)
	Kendi işin yapan	0.829***	0.081***
		(0.039)	(0.006)
	Ücretsiz aile işçisi	0.731***	0.067***
		(0.040)	(0.005)
	Sabit	-2.698***	
		(0.046)	
Gözlem Sayısı	72852	Log likelihood	-8828.1881
LR chi2	10969.27	Prob>chi2	0.0000

Not: Parantez içindeki rakamlar standart sapmayı göstermektedir.
*** p<0.01. ** p<0.05. * p<0.1

Sektörler itibariyle değerlendirildiğinde, marjinal etkilere bakarak hangi sektörün daha fazla eksik istihdam yaratma olasılığına sahip olduğu görülebilmektedir. Buna göre sırasıyla eğitim, perakende ve tarım sektörlerinde çalışan genç yetişkinlerin eksik istihdamda olma olasılıkları, diğer sektörlere göre daha fazladır. Bununla birlikte bütün değişkenler içerisinde, eksik istihdam bulunma olasılığının en yüksek olduğu alan yine eğitim sektörüdür. Bir başka deyişle üretim sektörleri, model içerisindeki belirleyiciliği en yüksek olan değişkendir.[2]

Medeni duruma ilişkin katsayılar negatif olup her ikisi de istatistiki olarak anlamlıdır. Bekarların baz kategoride yer aldığı modelde, evli ve dulların zamana dayalı eksik istihdamda olma olasılıkları, bekarlara göre daha düşüktür. Çalışanların işteki durumlarına ilişkin değişkene bakıldığında ise, kendi işini yapan bireylerin ve ücretsiz aile işçilerinin, bir işletmede işçi olarak çalışanlara göre eksik istihdamda bulunma olasılıklarının daha yüksek olduğu görülmektedir.

Son olarak, modele coğrafi bölgeler eklenerek genişletilmiş ve kontrol edilmiştir. İstanbul'un baz alındığı durumda Batı Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan genç yetişkin bireylerin eksik istihdamda bulunma olasılıkları daha yüksektir. Doğu Karadeniz bölgesinde yaşayan bireylerin ise eksik istihdamda olma olasılıkları İstanbul'a göre daha düşüktür.

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Eksik istihdam, ülkenin mevcut işgücü kaynaklarını etkin kullanabilme kabiliyetini ölçmesi açısından oldukça önemli bir sorundur. Konuyla ilgili yapılan birçok çalışmada, Türkiye'de eksik istihdamın en fazla görüldüğü yaş grubunun genç nüfus olduğu ve yaş ile eksik istihdam arasında ters-U ilişkisi olduğu tespit edilmiştir (Görmüş, 2019; Taşçı, 2006; Taşçı ve Darıcı, 2010; Acun ve Güneş, 2014). Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de genç yetişkin olarak adlandırılan 19-30 yaş aralığındaki bireylerin zamana dayalı eksik istihdam durumlarının özelliklerini, çeşitli sosyoekonomik değişkenleri kullanarak açıklamaktır. Bu amaca yönelik olarak 2018 HİA mikro düzey ham verileri kullanılmış ve probit model ile analiz yapılmıştır.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre kadınların eksik istihdamda bulunma olasılıkları erkeklere göre daha yüksektir. Kadınların istemelerine karşın tam zamanlı iş bulmada zorlanması ülke açısından kaygı verici bir durumdur. Bu çerçevede toplumsal cinsiyet temelli politikaların benimsenerek kadınların işgücü piyasasına katılımlarının artırılması, bir bütün olarak gerek sosyal refahı gerekse de etkinliği artıracaktır.

Bir diğer önemli bulgu ise üniversite ve üzeri eğitim seviyesine sahip olmanın eksik istihdam olasılığını azaltmasıdır. Bu anlamda yüksek eğitime sahip bireyler çoğunlukla tam zamanlı işlere girmekte ve zamana dayalı eksik istihdamda olma olasılıklarını düşürmektedir. Özellikle Türkiye gibi genç nüfusu fazla olan bir ülkede, eğitim düzeyi ile eksik istihdam arasındaki negatif yönlü ilişkinin varlığı olumlu bir gelişme olsa da buradaki esas problemin üniversite mezunu öğrencilerin karşı karşıya kaldığı işsizlik problemi olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.[3] Genç nüfusun işsiz kalması veya eksik istihdamda olması sosyal açıdan da bir dizi problemi beraberinde getirecektir. Bu problemlerden en önemlilerinden biri, cesareti kırılmış genç işsizlerin sayısının artması ve artık iş aramaktan vazgeçmesidir. Türkiye'de son dönemlerde gerek vakıf gerekse de devlet üniversitesi sayısının artması, mezun olan öğrenci sayılarını da artırmıştır. Öğrenciler mezun olduktan sonra işgücü piyasasına girişte büyük sıkıntılar yaşamaktadır. Üniversiteleri niceliksel olarak artırmak değil niteliksel olarak tekrar elden geçirmek ve üniversite ile iş dünyası arasındaki bağlantıları güçlendirmek, mesleki eğitim programlarını teşvik etmek, ülkenin acil çözüm bekleyen önemli sorunları arasındadır.

Türkiye için yapılmış birçok çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da kayıt dışı işlerde çalışan bireylerin zamana dayalı eksik istihdamda olma olasılıkları yüksektir. Yarı zamanlı kayıt dışı işler çoğunlukla geçici olarak görüldüğü için bu sonuç çok da şaşırtıcı değildir. İşgücü piyasasında çalışanların kayıt altına alınmalarını sağlayacak yasal düzenlemelerin ve yaptırımların artırılması, bireylerin kendilerini daha güvende hissederek iş hayatında devamlılık sağlamalarını ve eksik istihdamdan çıkmalarını sağlayabilecektir.

Literatür taraması bölümünde de vurgulandığı üzere gerek Türkiye'de gerekse de uluslararası literatürde, eksik istihdamın en çok görüldüğü alan tarım sektörüdür (ILO; 2010). Bu çalışmaların büyük bölümü eksik istihdamı bir bütün olarak her yaş grubu için araştırmışlardır. Sektörlere genç yetişkin ve zamana dayalı eksik olarak bakıldığında ise eğitim sektörü ilk sırada yer alırken, perakende ikinci, tarım sektörü ise üçüncü sırada görülmektedir. Eğitim sektörünün ilk sırada yer alması, sadece üniversitelerin değil, bir bütün olarak eğitim sektörünün tekrar yapılandırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Medeni durum da eksik istihdam için önemli değişkenlerden biridir. Modele göre bekarların eksik istihdamda olma olasılıkları, evli ve dullara göre daha yüksektir. Bireylerin çoğunlukla istihdam sorununu çözdükten sonra evlilik kararı alması, bu sonucun önemli nedenlerinden biri olarak görülebilir. Bölgesel olarak bakıldığında ise Batı Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan gençlerin zamana dayalı eksik istihdamda olma olasılıklarının yüksek olması, özellikle bu bölgelere yönelik istihdam politikalarının gözden geçirilmesi ve bölgesel kalkınma ve istihdam politikalarının gerekliliğini vurgulamaktadır.

Çalışmadan elde edilen ilginç sonuçlardan birisi de kendi işini yapan genç yetişkinlerin eksik istihdamda olma olasılıklarının yüksek olmasıdır. Bu durumun gençlerin geleceğe yönelik beklentilerindeki olumsuzluğu yansıttığı söylenebilir.

Zamana dayalı eksik istihdam sorunu kuşkusuz konjonktürle de ilişkilidir. Konjonktürün genişleme dönemlerinde, eksik istihdamın bir bütün olarak azalması beklenir. Bunun etkisini görebilmek için konjonktürün genişlediği ve daraldığı birkaç dönemi ele alarak karşılaştırma yapılabilir. Bu çalışmada en son veri olarak sadece 2018 yılı anket sonuçları dikkate alınmıştır. Gelecek çalışmalarda konjonktürel dalgalanmaların etkisini ortaya koyabilmek için farklı dönemlerin ele alınması, mevcut literatüre katkı sağlayacaktır.

DİPNOTLAR

[1] Gençlerde eksik istihdam oranı TÜİK HİA verileri dikkate alınarak şu şekilde hesaplanmıştır. Gençlerdeki eksik istihdam/Toplam eksik istihdam

[2]Hesaplamalar TÜİK işgücü istatistikleri dikkate alınarak yazar tarafından yapılmıştır. Eksik istihdam oranı=Toplam eksik istihdam / Toplam istihdam

[3]Ampirik analiz Stata 14 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

[4]Probit modelde marjinal etkiler, değişkenlerin model içerisindeki önemlilik derelerini sıralamamıza olanak vermektedir. Görüldüğü üzere en yüksek marjinal etki katsayısı, sektörler içerisinde eğitim sektörüne (0,158) aittir.

[5]TÜİK tarafından açıklanan 2019 yılı işsizlik rakamlarına göre Türkiye'de genç işsizlik %25,4'tür.

YAZAR BEYANI

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırma etik kurul izni gerektiren analizleri kapsamadığından etik kurul onayı gerektirmemektedir.

Yazar Katkıları

Yazar çalışmanın tümünü tek başına gerçekleştirmiştir.

Çıkar Çatışması

Yazarlar açısından ya da üçüncü taraflar açısından çalışmadan kaynaklı çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

Acun, S. Güneş, B. (2014), "Türkiye'de 2008 Krizinin Eksik İstihdama Etkileri. In EY International Congress on Economics I (EYC2013), October 24-25, 2013, Ankara, Turkey (No. 279)." Ekonomik Yaklasim Dergisi 25(90), 49.

Greene, W.H. (2003), Econometric Analysis. Pearson Education India.

Görmüş, A. (2019), "Türkiye'de Zamana Dayalı Eksik İstihdamın Karakteristiği: Hanehalkı İşgücü Anketlerinden Bulgular", Sosyoekonomi, 27(40), 67-90.

Gündoğan, N. (2000), "Eksik İstihdam Sorunu", Human Resources, Yıl:4, Sayı:4, Temmuz-Ağustos, 20-26.

Haataja, A., M. Kauhanen, J. Nätti (2011), "Underemployment and Part-Time work in the Nordic Countries", Kela, Research Department, online working paper31/2011.

Hussmanns, R. (2007), "Measurement of Employment, Unemployment and Underemployment–Current International Standards and Issues in their Application." Bulletin of Labour Statistics, 1, 2007-2001.

ILO (2003), International Training Compendium on Labour Statistics Module 1 Statistics of Employment, Unemployment, Underemployment: Economically Active Population, http://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/download/module.pdf, E.T.: 26.04.2020,

ILO (2010), Women in Labor Markets: Measuring Progress and Identifying Challenges, March, First Published, Geneva, http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_elm/---trends/documents/publication/wcms_123835.pdf , E.T.: 02.02.2011.

ILO(2020),https://www.ilo.org/shinyapps/bulkexplorer10/?lang=en&segment=indicator&id=LUU_XLU2_SEX_AGE_RT_A, E.T: 28.08.2020

Kumaş, H., A. Çağlar (2011), "Türkiye'de Kadın Eksik İstihdamını Belirleyen Faktörler TÜİK 2009 Hanehalkı İşgücü Anketi Ham Verileri İle Cinsiyete Dayalı Bir Karşılaştırma", Çalışma ve Toplum, 2, 249-289.

Niyimbanira, F. (2016), "Characterisation of Time-Related Underemployment in a South African Municipality: A Case of Bushbuckridge, Mpumalanga Province", International Journal of Social Sciences and Humanity Studies, 8(1), 116-132.

Pratomo, D.S. (2015), "The Analysis of Underemployment in Indonesia: Determinants and its Implication", Procedia-Social and Behavioral Sciences, 211, 528-532.

Ruiz-Quintanilla, S.A., R. Claes (1996), "Determinants of Underemployment of Young Adults: A multi-Country Study", ILR Review, 49(3), 424-438.

Susanli, Z.B. (2017), "Underemployment in the Turkish Labor Market", Sosyoekonomi, 25(33), 157-173.

Taşçı, H.M. (2006), "Recent Trends in Underemployment and Determinants of Underemployment in Turkey", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 11(1), 299-319.

Taşçı, H.M., B. Darıcı (2010), "Türkiye'de Eksik İstihdamın Belirleyenleri: HIA ile Bir Mikro Veri Uygulaması", Maliye Dergisi, 158, 279-300.

Türkiye İstatistik Kurumu (2020), http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1007 E.T: 28.08.2020.

Türkiye İstatistik Kurumu (2018), 2018 Hanehalkı İşgücü Anketi Mikro Veri Seti.

Ünal, H., A. Gönülaçan (2019), "Türkiye'de Eksik İstihdam Edilenlerin Ortak Özelliklerinin Belirlenmesi: Lojistik Regresyon Analizi", Maliye Dergisi, (176), 128-139.

Wilkins, R. (2004), "The Extent and Consequences of Underemployment in Australia". Melbourne Institute Working Paper No. 16/04.

Wilkins, R. (2007), "The Consequences of Underemployment for the Underemployed,", Journal of Industrial Relations, 49, 247-275.

Wunder, C., G. Heineck (2013), "Working Time Preferences, Hours Mismatch and Well-Being of Couples: Are there Spillovers?", Labour Economics, 24, 244-252.